

MENIREA JUSTIȚIEI CONSTITUȚIONALE ÎN STATUL DE DREPT CONTEMPORAN

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept, profesor universitar
Petru RAILEAN,
doctor în drept

SUMMARY

Central pillar of order and legality in a rule of law is undoubtedly the Constitution, the reality and effectiveness of which depends largely on the activity of the Constitutional Court. Namely the court of constitutional jurisdiction is called upon to ensure supremacy, realisation and protection of the Constitution through exercise the control of constitutionality and through extensive propagation and real protection of supreme values enshrined in the supreme law, thus contributing in a exceptional manner to forming and development of constitutional consciousness and constitutional culture, without which it is inconceivable regime of legality and constitutionality of a rule of law.

Keywords: Constitution, Constitutional Court, constitutional jurisdiction, constitutionality control, constitutional culture

REZUMAT

Pilonul central al ordinii și legalității într-un stat de drept este indubitabil Constituția, realitatea și eficiența căreia depinde în cea mai mare parte de activitatea Curții Constituționale. Anume instanța de jurisdicție constituțională este chemată să asigure supremația, realizarea și protecția Constituției afit prin intermediul exercitării controlului constituționalității, cât și prin ampla propagare și reala ocrotire a valorilor supreme consacrate în Legea Supremă, contribuind astfel într-o manieră excepțională la formarea și dezvoltarea conștiinței și a culturii constituționale, fără de care este de neconceput regimul legalității și al constituționalității într-un stat de drept.

Cuvinte-cheie: Constituție, Curtea Constituțională, jurisdicție constituțională, controlul constituționalității, cultură constituțională

Introducere. Este dificil a spune când a apărut termenul de *justiție constituțională*, însă de la apariția sa practic nu au încetat preocupările specialiștilor de a-l defini și a-i elucida conținutul, acesta fiind susceptibil de mai multe înțelesuri. În același timp, și menirea unei asemenea forme de justiție a variat în funcție de înțelesul concret care i s-a dat.

În prezent, date fiind complexitatea vieții sociale, politice și juridice a societății, valoarea socială deosebită recunoscută Constituției ca Lege Supremă a țării, precum și necesitatea tot mai pronunțată de asigurare a regimului legalității și constituționalității, a devenit, în viziunea noastră, tot mai pronunțată actualitatea și oportunitatea identificării locului și menirii justiției constituționale în cadrul statului, cu scopul final de a spori eficiența practică a acesteia.

Pornind de la cele enunțate, în prezentul studiu științific ne propu-

nem o abordare terminologică și de esență a justiției constituționale și a conceptelor strâns legate de aceasta, care îi formează conținutul, în vederea elucidării menirii sale în statul de drept contemporan.

Rezultate obținute și discuții.

Se consideră că pentru prima dată sintagma „justiție constituțională” a fost propusă de către H. Kelsen și Ch. Einsenmann, care o înțelegeau ca „garanția jurisdicțională a supremației Constituției” [6, p. 204] sau „o formă de justiție ori, mai exact, de jurisdicție care privește legile constituționale” fără de care constituția nu e decât „un program politic, obligatoriu numai moralmente” [4, p. 291].

În încercarea de a defini sintagma, prof. I. Deleanu susține că s-ar putea spune, bunăoară, că justiția constituțională este acea formă de justiție care se desfășoară pe baza și în cadrul Constituției. Este greu însă de delimitat astfel termenul *justiție constituțională*

de celelalte forme de justiție care, de asemenea – mai întâi sau poate în cele din urmă –, se desfășoară tot pe baza și în cadrul Constituției. Prin urmare, locuțiunea *justiție constituțională* reclamă un sens propriu, distinctiv [1, p. 9].

În același timp, în literatura de specialitate tot mai accentuată a devenit distincția dintre noțiunile „justiție constituțională” și „jurisdicție constituțională”. În timp ce prima desemnează activitatea statală organizată de verificare a conformității constituționale a unor norme sau proceduri, cea de-a doua reprezintă organul sau autoritatea prin care se realizează această activitate [5, p. 211]. Termenul *jurisdicție constituțională* trimite la activitatea cu caracter jurisdicțional a acestei autorități, la competența ei de a „spune dreptul” cu privire la conformitatea legilor sau a altor proceduri cu prevederile Constituției. Jurisdicția constituțională este, așadar, au-

toritatea care exercită activitatea complexă de justiție constituțională, beneficiind de o competență specială și specializată, acordată prin Constituție [12, p. 30].

Potriviți cercetătorilor I. Murașu și M. Constantinescu, în doctrina contemporană poate fi atestată preferința pentru folosirea metonimică a termenului „justiție constituțională”, pentru a desemna, de fapt, organul de jurisdicție constituțională – Curtea Constituțională. Cu toate acestea, formularea „justiție constituțională” este considerată a fi prea generală. Ea nu exprimă cu exactitate nici autoritatea competentă și nici competența acesteia, așa cum rezultă din reglementările constituționale și legale, fiind astfel susceptibilă de mai multe înțelesuri. Astfel, dacă în sensul clasic justiția înseamnă *a face dreptate* și presupune existența unui litigiu, din examinarea dispozițiilor constituționale privind competența Curții rezultă că, uneori, nu sîntem în prezența unor litigii; procedurile folosite de către Curte nu sînt totdeauna jurisdicționale. Respectiv, expresia este mai mult convențională și, desigur, poate fi folosită pentru că permite un limbaj simplu într-un domeniu unde, pe un fond comun de competențe, există și unele diferențieri [9, p. 10].

În viziunea noastră, dificultatea definirii conceptului de justiție constituțională derivă din însăși complexitatea justiției ca noțiune. În sens larg, însă, prin justiție constituțională urmează să înțelegem a fi jurisdicția constituțională („în persoana” Curții Constituționale), cît și competența acesteia de exercitare a controlului constituționalității, scopul final al căruia fiind asigurarea legalității constituționale (constituționalității).

Strîns legată de justiția con-

stituțională este noțiunea de *control al constituționalității legilor* – expresie deja încetățenită. Deși sugestivă și sub un anumit aspect immanentă, expresia nu este totuși adecvată, întrucît controlul constituționalității legilor reprezintă totuși doar una dintre tehnicile puse la dispoziția justiției constituționale, fapt ce poate fi dedus din următoarele atribuții ce îi revin justiției constituționale [3, p. 557-558]:

- asigurarea autenticității manifestărilor de voință ale poporului suveran;

- respectarea pe verticală și pe orizontală a competențelor conferite prin constituție diferitor autorități publice (altfel spus, controlul echilibrului dintre autoritățile publice);

- protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului;

- soluționarea unora dintre problemele contencioase date prin constituție în competența justiției constituționale (spre exemplu, atribuții de contencios electoral).

Respectiv, expresia „control al constituționalității legilor” desemnează activitatea organizată de verificare a conformității legilor cu Constituția. Ca instituție a dreptului constituțional, controlul constituționalității legilor cuprinde ansamblul normelor privitoare la autoritățile competente de a exercita această verificare, la procedurile aplicabile și la măsurile ce pot fi luate după realizarea acestor proceduri [12, p. 31; 10, p. 89]. Într-o altă viziune, controlul constituționalității legilor presupune ansamblul dispozițiilor normative, prin care se organizează verificarea conformității cu Constituția, atît a fiecărei legi, în totalitatea ei, cît și a fiecărei prevederi dintr-o lege și, drept consecință, înlăturarea legii sau a dispoziției dintr-o lege a că-

ror neconformitate cu Constituția a fost constatată [7, p. 9].

Reținîndu-ne atenția și asupra acestei categorii, considerăm necesar a distinge sintagma „controlul constituționalității legilor” de „controlul constituționalității” (întîlnit în doctrină și ca „control constituțional” [11, p. 23-24]), cu precizarea că acestea se află în raport de la parte la întreg. Controlul constituționalității este o categorie mai largă (cuprinzînd în sine controlul constituționalității legilor) și, în viziunea noastră, constituie esența activității jurisdicționale exercitate de către Curtea Constituțională. Cu alte cuvinte, Curtea își exercită atribuțiile sale funcționale prin intermediul realizării controlului constituționalității.

Un alt termen, tot mai frecvent utilizat în literatura de specialitate, este „contenciosul constituțional”. Această noțiune trimite la ideea de litigiu, conflict juridic sau contestație. Contenciosul constituțional poate fi înțeles în două sensuri. Într-un sens larg, acesta cuprinde orice conflict juridic de natură constituțională [8, p. 26]: contenciosul electoral, conflictele dintre autorități („contenciosul separației orizontale a puterii”), conflictele dintre federație și statele-membre („contenciosul separației verticale a puterii”) și contenciosul drepturilor și libertăților fundamentale. Într-un sens restrîns (cel mai frecvent utilizat în doctrină și practică), contenciosul constituțional se identifică cu procedurile de control al constituționalității legilor, pe cale de acțiune sau pe cale de excepție, anterior sau posterior intrării în vigoare a legii.

Contenciosul constituțional are un caracter predominant obiectiv. Ceea ce se contestă este legitimitatea unei norme din punctul de vedere al conformității ei cu Con-

stituția. Cu toate acestea, mai ales în cadrul formelor de acces al persoanelor la justiția constituțională, contenciosul constituțional păstrează și o dimensiune subiectivă, în măsura în care acest acces este subordonat existenței unui interes. Unii autori au afirmat că, în cazul contenciosului constituțional, aspectul „contencios” nu este atât de pronunțat ca urmare a „numărului uneori indefinit de părți, de litigii și deoarece natura jurisdicțională a instanței însărcinate cu acest contencios este uneori subiect de discuții” [8, p. 2].

G. Drago definește contenciosul constituțional ca fiind „ansamblul litigiilor asupra unei contestații a constituționalității actelor subordonate Constituției, precum și procedeele și tehnicile care au ca obiect soluționarea acestor contestații” [2, p. 13]. O definiție mai restrânsă propune D. Turpin, potrivit căruia contenciosul constituțional „se limitează la deciziile jurisdicției constituționale” [13, p. 17-18]. Această definiție, potrivit cercetătoarei B. Selejan-Guțan, prezintă inconvenientul de a nu include ansamblul normelor care conduc la pronunțarea deciziilor menționate, norme care fac parte din contenciosul constituțional ca instituție a dreptului constituțional. Respectiv, ea definește contenciosul constituțional ca fiind ansamblul regulilor, instituțiilor și procedurilor în care se circumscrie soluționarea de către autoritatea de jurisdicție constituțională, prin decizii obligatorii, a conflictelor cu caracter constituțional [12, p. 32-33].

Generalizând noțiunile analizate, conchidem că justiția constituțională presupune activitatea jurisdicțională desfășurată de către Curtea Constituțională (unica autoritate de jurisdicție constituțio-

nală) prin intermediul controlului de constituționalitate, în vederea aprecierii constituționalității legilor și a altor acte normativ-juridice și soluționării conflictelor constituționale (contenciosului constituțional), în scopul asigurării și protecției legalității constituționale (constituționalității).

Supremația Constituției și constituționalitatea – scopuri majore ale justiției constituționale

Din câte se cunoaște, apariția Constituției în lume s-a produs în contextul unor eforturi, idei și teorii de mare valoare, printre care separația puterilor, domnia legii, reprezentativitatea și drepturile naturale ale omului au avut o relevanță aparte. Apariția Constituției a implicat nemijlocit și supremația sa. Iar aceasta, ca trăsătură ce exprimă poziția supraordonată a Constituției nu numai în sistemul de drept, ci în întregul sistem social-politic nu este o simplă teorie, ci o realitate juridică incontestabilă ce trebuie asigurată și garantată. Autoritățile jurisdicționale au apărut, s-au impus și s-au confirmat în timp ca fiind veritabile garanții ale supremației Constituției [9, p. 5-6].

Este general admis faptul că un act normativ trebuie emis/adoptat de autoritatea publică competentă, în limitele competenței prevăzute de lege, cu respectarea procedurii legale și, mai ales, cu respectarea dispozițiilor din actele juridice normative ierarhic superioare (fapt ce determină legalitatea acestuia). Verificarea respectării acestei exigențe este posibilă la nivelul tuturor autorităților din sistemul ierarhiei statale, prin activitatea de conducere și control desfășurată de către conducerea autorităților sau de structurile specializate ale acesteia.

Cu toate acestea însă, în momentul în care supremația Consti-

tuției s-a afirmat ca regulă fundamentală a sistemului juridic, s-a pus și problema controlului (din oficiu sau la sesizare) a conformității actelor normative cu Constituția [10, p. 7-8].

De la început, un asemenea control se putea efectua fără probleme în sistemul ierarhiei statale. Dar totul se oprea la nivelul legii, știut fiind că deasupra parlamentului nu mai există nicio altă autoritate, dintotdeauna recunoscându-se acestuia o anumită preeminență, exprimată în special prin sintagma „organ reprezentativ suprem al poporului”. Respectiv, s-a pus problema cine poate controla „legalitatea” legii ca act juridic și, în special, concordanța ei cu dispozițiile Constituției. Acest control era necesar, dată fiind valoarea Constituției de a fi lege fundamentală, legea legilor, baza juridică a legislației, legea supremă în care este înscris chiar contractul social. S-au conturat astfel două soluții: fie lăsarea legii în afara vreunui control, oferindu-i-se parlamentului posibilitatea să se manifeste ca o putere absolută și nelimitată (soluție evident contrară separației puterilor), fie găsirea unei „formule” care, respectând poziția parlamentului în stat, să valorifice supremația Constituției, echilibrul puterilor și, mai ales, să garanteze libertățile umane. Cele mai luminoase minți ale omenirii au imaginat și au creat astfel instituția „controlului constituționalității legilor” [9, p. 6].

Prin esență, acest control presupune activitatea de verificare a corespunderii legilor și altor acte normative cu Constituția. În concret, el implică depistarea și constatarea neconformității legilor și a altor acte normative cu Constituția și înlăturarea acestora (de obicei, prin declararea lor ca fiind

neconstituționale și, respectiv, ca fiind lipsite de forță juridică). Astfel, esența controlului constituționalității constă în asigurarea supremației Constituției [17, p. 221-222], constituind, totodată, și un mecanism de protecție și apărare a Constituției [26, p. 11].

Dacă justificarea instituției în cauză și exigențele sale au ridicat puține probleme, în schimb s-a dovedit a fi delicată și controversată problema de a ști „cine” să efectueze acest control. Este vorba de stabilirea unei autorități careia, în afară de profesionalism, să nu-i lipsească cutezanța, curajul, știut fiind că, prin tradiție, parlamentele resping ideea controlului lor, control venit „din afară”. Unele constituții au încredințat misiunea acestui control chiar parlamentului, o soluție politică privită cu mari rezerve de ordin științific pentru multe motive, printre care: neîncrederea în corectitudinea soluțiilor; imposibilitatea de a fi judecător în propria cauză (parlamentul este pus în situația de a-și critica propriile legi); lipsa unor sancțiuni în cazul în care parlamentul nu și-ar îndeplini această misiune. De aceea, cu timpul, s-a impus mai ales controlul jurisdicțional, realizat fie prin instanțe din sistemul puterii judecătorești, fie prin autorități jurisdicționale distincte și specializate, denumite frecvent: curți constituționale, tribunale constituționale, curți de arbitraj [9, p. 7].

Privit într-un sens larg, după cum remarcasem ceva mai sus, controlul constituționalității într-o anumită măsură poate fi realizat de către diferite autorități ale statului: șeful statului, parlamentul, guvernul, avocatul parlamentar, Curtea Supremă de Justiție, alte instanțe judecătorești, precum și autoritățile administrației publice locale [19, p. 171].

La acest capitol, în studiile de specialitate [14, p. 230; 15, p. 33] au fost elaborate diferite clasificări ale organelor ce dispun de competența exercitării controlului constituționalității. Într-o primă opinie, se recunoaște existența a trei feluri de control: 1) *control prin opinia publică*; 2) *control politic*; 3) *control jurisdicțional*. În a doua opinie se vorbește despre: 1) *control politic* și 2) *control jurisdicțional*. Într-o a treia viziune se face distincție între: 1) *control politic*; 2) *control parlamentar* și 3) *control judiciar*.

Destul de relevantă este și clasificarea întâlnită în doctrina rusă, în care se susține [21, p. 354]: în primul rând, controlul constituționalității este exercitat de către șeful de stat, parlament și guvern, acesta fiind denumit *control general-politic*; în al doilea rând, controlul constituționalității este exercitat de către organe specializate, a căror hotărâri însă nu sînt definitive. Acest control are un caracter preventiv și consultativ (un asemenea organ a fost Comitetul controlului de constituționalitate din fosta URSS, Consiliul Constituțional în Franța etc.); în al treilea rând, controlul constituționalității este exercitat de către instanțele judecătorești (instanțe de drept comun și instanțe specializate – Curți Constituționale).

În pofida acestei diversități de forme de control, totuși, în dreptul constituțional contemporan, termenul de „control al constituționalității”, de obicei, este întrebuințat în sens restrîns, desemnînd verificarea constituționalității actelor normative de către un organ judiciar sau cvasijudiciar independent față de puterea legislativă și executivă (adică Curtea Constituțională).

Specificul controlului consti-

tuționalității exercitat de către instanțele judecătorești de drept comun rezidă în faptul că acestea îl realizează în procesul examinării cazurilor concrete deferite justiției, potrivit procedurii judiciare obișnuite (controlul descentralizat (difuz) sau de către instanțele judecătorești supreme potrivit unei proceduri speciale (control centralizat)). Sub acest aspect, în unele state, mai ales din cadrul sistemului de drept anglo-saxon (SUA, Norvegia, Argentina etc.), orice instanță judecătorească poate recunoaște o lege sau un alt act normativ (chiar individual) ca fiind neconstituțional [29, p. 80], în schimb, doar hotărîrea instanței judecătorești supreme este obligatorie pentru toate celelalte instanțe [30, p. 53]. Un avantaj important al acestei forme de control constă în posibilitatea adresării în instanță a oricărei persoane parte la procesul judiciar [23, p. 40].

În ceea ce privește organele specializate – curțile constituționale (caracteristice modelului european), acestea dispun de o jurisdicție specială și exercită (realizează) controlul constituționalității prin intermediul unei proceduri judecătorești constituționale – justiția constituțională. Sub acest aspect, în studiile de specialitate, justiția constituțională este evaluată ca fiind forma supremă a controlului constituționalității [17, p. 217], iar însăși Curtea Constituțională este recunoscută a fi un organ ce face parte din mecanismul exercitării puterii de stat în ansamblu.

Valoarea și importanța instanțelor specializate – a curților constituționale, sînt înalt apreciate în lumea contemporană, considerîndu-se că ele constituie o garanție fundamentală a păcii și a consensului politic din cadrul unei societăți. Mai mult, independența instan-

ței constituționale față de puterea legislativă, executivă și judecătorească a determinat specialiștii să identifice justiția constituțională ca o ramură distinctă a puterii de stat – „puterea de control” [27, p. 248]. Curtea Constituțională este considerată, din acest punct de vedere, ca cea mai puternică autoritate a statului, deoarece, ca instanță de control, atît în raport cu guvernul, cît și cu legislativul, are dreptul la ultimul cuvînt decisiv – declarînd neconstituționale actele acestora în virtutea necorespunderii cu Constituția și astfel lipsindu-le de forță juridică.

În prezent, niciun stat ce s-a declarat de drept nu poate să nu instituie în sistemul său de autorități un organ care să exercite controlul constituționalității. De fapt, un asemenea organ este menit să asigure principiul supunerii statului față de drept, deoarece un element component important al competenței acestuia sînt prerogativele de verificare a conformității actelor normative emise de organele statului cu Constituția. Statul de drept este prin esență constituit dintr-un sistem de garanții ce protejează societatea civilă de ingerința abuzivă și ilegală a autorităților statului. Asemenea garanții, care concomitent constituie și trăsături ale statului de drept, sînt, în primul rînd, supunerea statului față de drept, altfel spus „dictatura legalității” și, în al doilea rînd, separația puterilor în condițiile prezenței obligatorii a unui organ specializat de control al constituționalității [18, p. 15].

Privit ca un element necesar al principiului separației puterilor în stat [25, p. 21-22] și al sistemului de „frîne și contrabalante”, în prezent controlul constituționalității a devenit practic un atribut indisolubil al statului democratic

și în majoritatea statelor este realizat de către justiția constituțională specializată [28]. Cel mai important e că organul controlului constituționalității este chemat să restabilească echilibrul dintre ramurile puterii și sistemul „frînelor și contrabalanțelor” [25, p. 21-22; 24, p. 298-299]. Altfel spus, controlul constituționalității și justiția constituțională sînt necesare acolo unde devine oportună intervenția instituțiilor de control jurisdicțional speciale în activitatea normativă, în primul rînd a puterii legislative, precum și în scopul asigurării unui control eficient asupra activității guvernului ca exponent principal al puterii executive [20, p. 136].

Scopul major al justiției constituționale constă în asigurarea supremației Constituției în sistemul izvoarelor de drept, precum și conformitatea activității tuturor organelor de stat cu Constituția. Justiția constituțională constituie una din garanțiile soluționării juridice a conflictelor politice care pot apărea în societate, a apărării drepturilor și libertăților omului față de posibilele încălcări din partea organului legislativ și executiv, a asigurării caracterului de drept al regimului social și statal în ansamblu [17, p. 217].

Respectiv, se poate susține că, la moment, justiția constituțională constituie un element indispensabil al statelor democratice contemporane, deoarece Curtea Constituțională reprezintă un organ de stat ce realizează protecția judiciară a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului. Controlul constituționalității are astfel un rol important în procesul de democratizare a vieții sociale și de edificare a statului de drept [22, p. 80]. (Curtea Constituțională se consideră că este unul dintre

principalele instrumente ale mecanismului de realizare a principiilor fundamentale ale statului de drept [27, p. 248]). Din acest punct de vedere, are dreptate G.G. Arutunian, cînd susține că în noul mileniu controlul constituționalității a devenit un element principal, un pilon al autoapărării societății civile și a statului de drept [16].

Concluzii. În viziunea noastră, rolul și menirea actuală a Curții Constituționale trebuie privite cu mult mai profund, întrucît, prin exercitarea funcțiilor sale, Curtea se manifestă ca un important instrument:

- de asigurare a supremației Constituției și realizarea practică a acesteia, consolidînd astfel regimul constituționalității la nivelul statului;

- de protecție și apărare a Constituției prin asigurarea realizării răspunderii constituționale și sancționării inevitabile a încălcărilor normelor constituționale;

- de formare a culturii constituționale și a conștiinței constituționale la nivelul societății prin propagarea ideilor și valorilor constituționale, precum și transpunerea acestora în practică – momente indispensabile consolidării statului de drept democratic în perioada contemporană.

Referințe bibliografice

1. Deleanu I. *Justiția constituțională*. București: Lumina Lex, 1995, 448 p.
2. Drago G. *Contentieux constitutionnel francais*. Paris: PUF, 1998, 608 p.
3. Duhael O., Meny Y. *Dictionnaire constitutionnel*. Paris: PUF, 1992, 1112 p.
4. Eisenmann Ch. *La justice constitutionnelle et la Haute Cour Con-*

stitutionnelle d'Autriche. Paris: Economica, PUAM, 1986, 383 p.

5. Favoreu L., Gaia P., Ghevontian R., Mestre J.-L., Pfersmann O., Roux A., Scoffoni G. *Droit constitutionnel*. 2ème édition. Paris: Dalloz, 1999, 930 p.

6. Kelsen H. *Le controle de constitutionnalite des lois. Une etude comparative de Constitutions autrichienne et americaine*. In: R.F.D.C., 1990, nr. 1.

7. Lepădatu M. *Teoria generală a controlului constituționalității legilor*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1974.

8. Mathieu B., Verpeaux M. *Contentieux constitutionnel des droits fondamentaux*. Paris: LGDJ, 2002, 791 p.

9. Muraru I., Constantinescu M. *Curtea Constituțională a României*. București: Albatros, 1997.

10. Muraru I., Vlădoiu N.M., Muraru A., Barbu S.G. *Contencios constituțional*. București: Hamangiu, 2009, 316 p.

11. Pușcaș V. *Curtea Constituțională – unicul subiect de interpretare oficială a Constituției*. În: Justiția constituțională în Republica Moldova, 2010, nr. 3.

12. Seleşan-Guțan B. *Excepția de neconstituționalitate*. București: All Beck, 2005, 297 p.

13. Turpin D. *Contentieux constitutionnel*. 2-e edition. Paris: PUF, 1994, 543 p.

14. Vrabie G. *Drept constituțional și instituții politice contemporane*. Iași: Polirom, 1995.

15. Zubco V. *Curtea Constituțională – unica autoritate politico-jurisdicțională*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2000.

16. Арутюнян Г.Г. *Конституционное правосудие и развивающееся общество*. (Доклад на Первом Международном конгрессе органов судебного конституционного контроля - Кейптаун, 23-24 января 2009 г.) http://www.venice.coe.int/WCCJ/Papers/ARM_Harutyunyan_Ru.pdf. (accesat la: 25.08.2014).

17. Арутюнян Г.Г., Баглай М.В. *Конституционное право*. Энциклопедический словарь. Москва: Норма, 2006, 544 p.

18. Батеева Е.В. *Законность и конституционная юстиция в современной России*. Автореферат

диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003, 26 с.

19. Кисеев Н. *Конституционная юрисдикция в Республике Молдова: размышления и практические рекомендации*. В: Reintegrarea Moldovei: soluții și modele. Chișinău: TISH, 2005, p. 170-185.

20. Клишас А.А. *Принцип разделения властей как концептуальная основа институционализации системы конституционного контроля и конституционного правосудия*. В: Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, 2006, № 4 (32), с. 136-137.

21. Морозова Л. А. *Теория государства и права*. Учебник. Москва: Юристъ, 2003, 414 с.

22. Мырзалимов Р.М. *Конституционное правосудие и права человека*. В: Вестник Российского университета дружбы народов. Серия юридические науки, 2013, № 1, с. 80-90.

23. Райлян П. *Модели правовой охраны Конституции*. В: Закон и Жизнь, 2011, № 2, с. 37-42.

24. Райлян П. *Разделение и взаимодействие властей в Республике Молдова и роль конституционного контроля*. In: 20th Anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Albania. International Conference. Tirana, on June 7-8, 2012, p. 298-312.

25. Райлян П. *Роль конституционного контроля в реализации принципа разделения и взаимодействия властей в РМ*. В: Закон и Жизнь, 2013, № 4, с. 21-25.

26. Райлян П., Костаки Г. *Роль конституционного правосудия в обеспечении законности и повышения правовой культуры общества*. În: Legea și Viața, 2014, №3, p. 9-14.

27. Соколов А.Н. *Правовое государство: от идеи до ее материализации*. Калининград: Янтарный сказ, 2002, 456 с.

28. Страшун Б.А. *Перспективы демократии и конституционное правосудие*. В: International Almanac Constitutional justice in the new millennium, 2002. [электронный ресурс]. <http://www.concourt.am/armenian/almanakh/almanac2002/217.htm>. (accesat la 25.08.2014).

29. Чиркин В.Е. *Конституционное право: Россия и зарубежный опыт*. Москва, 1998, 441 с.

30. Шаповал В.Н. *Сущностные характеристики конституционного контроля*. В: Конституционное Правосудие, 2005, № 1, с. 47-56.